

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเพื่อ เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง โภชนาการและการแก้ปัญหา
ทุพโภชนาการ โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จตามหลักสูตรการ
ศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ปัญหาโภชนาการและความไม่รู้ในเรื่องโภชนาการ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการให้ความรู้เรื่องโภชนาการ
3. การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษา
5. แนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก (Conscientization) ของ เปาโล แฟร์
6. แนวความคิดของ เปาโล แฟร์ กับการประยุกต์ในวงการศึกษาของไทย
7. บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก
8. สรุปความคล้ายและความต่างของบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบ

เบ็ดเสร็จ

9. การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงเจตคติ และความคงทนของการเรียนรู้
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
11. กรอบความคิดในการวิจัย

1. ปัญหาโภชนาการและความไม่รู้ในเรื่องโภชนาการ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะประชาชนชาวชนบทส่วนใหญ่มีปัญหา
ด้านสุขภาพ ทั้งนี้เนื่องจากความยากจนและความไม่รู้หนังสือ โรคเจ็บป่วยที่พบส่วนใหญ่ เช่น
โรคทางเดินอาหาร โรคฟัน การขาดสารอาหารที่มีคุณค่า โรคพยาธิ โรคโลหิตจาง
โดยเฉพาะโรคพยาธิใบไม้ในตับ เป็นกันถึงร้อยละ 40 อันมีผลทำให้เกิดเป็นโรคโลหิตจาง ซึ่ง

ทำให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายอ่อนแอ และประสิทธิภาพในการทำงานลดลง (สมบูรณ์ วรพงษ์ และคณะ, 2532 : 3, สมชาย กุศลวนสมบัติ, บรรณาธิการ, 2527 : 52) นอกจากนี้ เสาวรส ทอชปาน ได้เรียบเรียงคำบรรยายของ ดร.เสนาะ อุณาทูล ใน เรื่อง โภชนาการในสายตาศาสตร์ ในที่ประชุม Asian Congress of Nutrition ว่า สำหรับประชาชนในวัยเด็กนั้นปรากฏว่าเป็นโรคขาดสารอาหารมากที่สุด ถึงร้อยละ 64.0 ทั้งนี้เนื่องจากกินอาหารไม่พอเพียง ขาดสารอาหารที่มีคุณค่าต่อร่างกาย จึงทำให้ขาดภูมิคุ้มกันโรค ระบบการทำงานของร่างกายไม่ดี ทำให้พลังรับรู้และการเรียนรู้ ต่ำลง (เสนาะ อุณาทูล 2527 : 15)

วนิดา สิทธิธรรมฤทธิ์ (2527 : 33-35) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานประสบปัญหา โรคภัยไข้เจ็บและมีปัญหาโภชนาการมากกว่าภาคอื่น ๆ อันเนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์ ภัยธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมชนบทรวมนิยมประเพณีต่าง ๆ และความเชื่อในเรื่องอาหาร อันเป็นผลร้ายต่อสุขภาพอย่างรุนแรงจนเป็นสาเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มากมาย เช่น

1. โรคพยาธิลำไส้ โรคพยาธิปากขอ ไข้เดือนกลม ตัวติด และพยาธิใบไม้ ในตับ เนื่องจากกินปลาน้ำจืด ประชาชนชาวอีสานนิยมรับประทานอาหารประเภทสุก ๆ ดิบ ๆ เช่น ลาบเลือด ปลาร้าดิบ แจ่วบอง ก้อยกุ้ง ส้มແໜມ ฯลฯ

2. โรคนี้ในกระเพาะปัสสาวะพบมากที่สุดในภาคอีสาน เนื่องจากขาดสารอาหาร หลายชนิดด้วยกัน โดยเฉพาะโปรตีนและเกลือแร่บางชนิด เช่น ฟอสเฟต

3. โรคคอพอก เกิดจากการขาดธาตุไอโอดีน ถึงแม้ว่าจะมีเกลือสินเธาว์แต่ก็ ไม่มีธาตุไอโอดีนอยู่เลย

4. โรคขาดโปรตีน และแคลอรีเกิดจากการได้รับอาหารไม่ถูกส่วน ส่วนมากจะเป็นวัยทารก แต่ที่สำคัญคือ ขาดสารอาหารโปรตีน

5. โรคโลหิตจาง เกิดจากโรคพยาธิในลำไส้ การรับประทานอาหารประเภทสุก ๆ ดิบ ๆ ทำให้ร่างกายขาดธาตุเหล็ก

6. โรคเหน็บชา เกิดจากโรคขาดวิตามินบี 1 เนื่องจากกินข้าวเหนียวมากเกินไป

7. โรคขาดวิตามินบี 2 หรือ โรคปากนกกระจอก เนื่องจากกินข้าวซ้อมมือมีธาตุ วิตามินบี 2 น้อย

8. โรคขาดวิตามินเอ เนื่องจากอาหารของชาวอีสานมีวิตามินและไขมันต่ำ ไขมันเป็นตัวละลายของวิตามินเอในอาหาร

ชาวอีสานมักจะได้รับคุณค่าทางโภชนาการต่ำ เพราะกินอาหารไม่ถูกส่วนและขาดอาหารที่มีคุณประโยชน์ไป ส่วนมากอาหารที่บริโภคจะเน้นหนักไปในทางคาร์โบไฮเดรต เพราะอยู่ได้นานทำให้หิวช้า ส่วนใหญ่ชาวอีสานมักจะใช้แรงงานทางร่างกายมากจึงบริโภคครั้งละมาก ๆ เมื่ออาหารไม่ค่อยมีจึงบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักให้มาก ๆ โดยเฉพาะข้าวที่บริโภคเป็นข้าวเหนียวซึ่งทำให้อิ่มและอยู่ได้นาน

จากโครงการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการกินของคนไทยภาคอีสานตอนล่าง โดย อารีวัลยะเสวี และ สาคร ธนมิตร (2529 : 184) เป็นการวิจัยสาเหตุปัจจัยของพฤติกรรมการกินที่มีผลต่อภาวะโภชนาการของกลุ่มเป้าหมาย คือ หญิงตั้งครรภ์ หญิงให้นมบุตร และเด็กก่อนวัยเรียน โดยได้ทำการศึกษาที่จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดศรีสะเกษ พบว่าพฤติกรรมที่ทำให้เกิดภาวะทุพโภชนาการคือ การให้นมแม่ช้าไป การที่เด็กไม่ได้รับน้ำนมใส การเลี้ยงลูกด้วยขว้าย้าตั้งแต่อายุได้ 1-7 วัน หญิงตั้งครรภ์ไม่บำรุงร่างกายด้วยเกรงว่าลูกจะตัวโตคลอดยาก หญิงหลังคลอดขณะอยู่ไฟงดอาหารแทบทุกชนิด รับประทานแต่ข้าว เกลือ ในระยะให้นมบุตรยังคงงดอาหารเนื้อสัตว์และผักอีกหลายชนิด และการเลี้ยงลูกในการให้อาหารเสริมยังไม่เหมาะสมทั้งชนิดอาหารและอายุลูกที่ควรได้รับขณะเจ็บป่วยก็จะงดอาหารโปรตีนและผลไม้ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่าบ้านไกลเมืองจะมีระดับการขาดอาหารมากกว่าบ้านใกล้เมือง และมีข้อเสนอแนะว่า ควรจะมีการให้ความรู้ในเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ อาหารบำรุงน้ำนม การงดกินปลาร้าดิบ อาหารดิบในระยะให้นมบุตร ควรต้องชี้ให้เห็นและส่งเสริมการให้ความรู้ตลอดไป

สงวน นิตยาธิภักดิ์ (2529 : 27-29) ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาทุพโภชนาการ โดยเฉพาะในชนบทของประเทศไทยนั้น กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้คือ

1. ความยากจน (Poverty) ในสภาพครอบครัวยากไร้ มีรายได้น้อย และผลผลิตต่ำ

2. ความไม่รู้หนังสือ (Illiteracy) ระดับการศึกษาของชาวชนบทโดยทั่วไป อยู่ในระดับต่ำ และผลของการไม่รู้หนังสือนี้ก่อให้เกิดผลในการไม่ทราบคุณค่าของอาหาร

3. ความเจ็บไข้ได้ป่วย (Illness) จากสภาพการค้ำคองทางด้านสุขาภิบาล การขาดแคลนการได้รับภูมิคุ้มกันที่ครอบคลุมอย่างทั่วถึง โรคท้องเดินและโรคติดเชื้อทำให้ ร่างกายสูญเสียแร่ธาตุและพลังงาน โรคดังกล่าวลดความอยากทานอาหารและการดูดซึมอาหาร ของลำไส้

4. วัฒนธรรม (Culture) วัฒนธรรมการรับประทานอาหารบางอย่างเป็นสิ่ง ที่ติดฝังแน่นกับชุมชนชาวชนบท จนทำให้การแก้ไขปัญหาก็ยาก การเป็นไปด้วยความยากลำบาก มากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมการรับประทานอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ การให้ข้าวต้มแก่เด็กที่เพิ่งคลอด รับประทานทั้ง ๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาที่เหมาะสม การแสดงอาหารของมารดาทั้งก่อนและหลังคลอด รวมทั้งในระหว่างการเจ็บป่วยบางโรคล้วนแต่เป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่ตกทอดมาหลายยุคหลายสมัย ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดภาวะทุพโภชนาการทั้งในเด็กและมารดาเพิ่มมากขึ้นทั้งสิ้น

5. การโฆษณาประชาสัมพันธ์และระบบตลาดการค้ากำไรที่เข้าไปในหมู่บ้าน (Advertising and profit marketing) การเจริญเติบโตของตัวเมืองได้ก่อให้เกิด การส่งสินค้าจำนวนมากมายังเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อการค้ากำไร การโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ โทรทัศน์ นำมาซึ่งความต้องการสินค้าที่บ่อยครั้งเป็นสินค้าที่ด้อยคุณค่าทางอาหาร และบางอย่าง ยังมีผลเสียต่อร่างกาย เช่น น้ำอัดลม ผงชูรส รวมทั้งขนมผสมสีต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความ สูญเสียทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาทุพโภชนาการที่เกิดขึ้นนั้น ปัญหาหนึ่งที่สำคัญก็คือความเชื่อ ที่ไม่ถูกต้องในเรื่องอาหาร ความไม่รู้ในเรื่องของหลักการบริโภคที่ถูกต้อง และการไม่รู้หนังสือ

ประทีปพร รัฐเขตต์ (2525 : 3-5) ได้กล่าวว่า สาเหตุสำคัญที่มีอิทธิพลต่อภาวะ ทุพโภชนาการบ่งชี้ในประชาชนนั้นก็คือ ประชาชนขาดความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของอาหารและ การบริโภคอาหารที่ถูกต้องเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย นอกจากนี้ยังมีบริโภคนิสัยที่ไม่ ถูกต้องด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษาและการให้การศึกษาเกี่ยวกับโภชนาการจึงเป็นสิ่งจำเป็นและ สำคัญยิ่งต่อประเทศชาติ นอกจากนี้ยังได้กล่าวเสริมว่า แม้ว่าการแก้ไขภาวะทุพโภชนาการจะ ต้องอาศัยวิธีการหลายอย่างจากบุคคลหลายฝ่าย อาทิเช่น นักการเกษตร นักพัฒนาการ นายแพทย์สาธารณสุข และนักโภชนาการแล้วก็ตาม แต่นักการศึกษาก็มีบทบาทสำคัญในการที่จะ

ให้ความรู้ทั้งนอกและในสถานศึกษาเกี่ยวกับอาหารและโภชนาการเพื่อเปลี่ยนเจตคติ และนิสัยในการกินของผู้บริโภคให้ถูกหลักโภชนาการและหลักสุขาภิบาลได้อีกวิธีการหนึ่ง

วนิดา สิทธิธรรม (2527 : 47-63) กล่าวว่า ประชาชนร้อยละ 75 ที่อยู่
ในชนบทยังมีเจตคติและการปฏิบัติตนทางด้านการบริโภคอาหาร และสุขภาพอนามัยที่ไม่ถูกต้อง
อันเกิดจากความไม่รู้และปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อการกินอาหารอย่างหนึ่งคือ
การศึกษาของพ่อแม่และแม่บ้าน ซึ่งมีความสำคัญมากในเรื่องปัญหาการกินอาหารของครอบครัว
หากพ่อแม่หรือแม่บ้านมีการศึกษาและมีความรู้เรื่องอาหารการกินดีก็จะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิก
ในครอบครัว ในเรื่องการจัดอาหาร ปูรองอาหาร การเลือกซื้ออาหารที่มีประโยชน์ การรู้จัก
สงวนคุณค่าของอาหารที่ถูกต้องต่อไป นอกจากนี้ อุทัย พิศลยบุตร (2528 : 171) ได้
เน้นถึงการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาด้านโภชนาการ กล่าวคือ การอบรมแนะนำให้ประชาชนรู้ถึง
ภัยอันเกิดจากการบริโภคอาหารนั้นมีความสำคัญเท่า ๆ กับการบริโภคที่ขาดความรู้สมดุขย ซึ่ง
เป็นสาเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือเกิดอันตรายได้ทั้ง 2 ทางเช่นกัน ดังนั้นผู้มีหน้าที่อบรม
สั่งสอนจึงควรให้ความรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของอาหารไปพร้อม ๆ กับการบริโภคอาหารที่ถูก
หลักอนามัยด้วย

การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาด้านโภชนาการเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาโภชนาการได้
เนื่องจากกระบวนการให้การศึกษาเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปในทางที่ถูกต้อง
โดยเกิดความรู้ เจตคติ และการปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวจะยังเกิดผลขึ้นได้
ด้วยการจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ใหม่ สามารถเปลี่ยนแปลงความ
เชื่อที่มีอยู่เดิมและยอมรับค่านิยมที่ถูกต้อง และนำความรู้ไปฝึกทำงานเป็นนิสัย และสามารถ
ถ่ายทอดหรือแนะนำผู้อื่นได้ และการให้ความรู้สิ่งแวดล้อมด้านโภชนาการนั้นต้องคำนึงถึงผู้เรียน
เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อจะได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนให้ตรงกับผู้เรียนที่มีพื้นฐาน
และประสบการณ์แตกต่างกัน วัตถุประสงค์หลักของการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาด้านโภชนาการมี
ดังนี้ (นิศยา ตั้งชูรัตน์, 2528 : 5)

1. เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของโภชนาการที่มีต่อสุขภาพ และเข้าใจหน้าที่
ความสำคัญของสารอาหารในร่างกาย

2. เพื่อให้รู้จักคิด จัด และประกอบอาหารอย่างสงวนคุณค่าถูกหลักอนามัยและเหมาะสมกับความชอบและบริโภคนิสัยของคนแต่ละวัย
3. เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ และสามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ของคนในเรื่องอาหารการกินได้
4. เพื่อให้รู้จักประเมินภาวะโภชนาการของครอบครัวและชุมชน
5. เพื่อให้สามารถเผยแพร่ความรู้แก่ผู้อื่นต่อไปได้

วนิดา สิทธิรณฤทธิ (2527 : 99-104) ได้กล่าวถึง กระบวนการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาค้นโภชนาการซึ่งแบ่งได้ 2 ระบบดังนี้

1. การสอนโภชนาการในระบบ เป็นการสอนโภชนาการในโรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงอุดมศึกษา โดยมีวิธีสอนหลายวิธี เช่น การบรรยาย การสาธิต การอภิปรายกลุ่ม การแสดงละคร งานค้นคว้าและเขียน งานสอนในห้องปฏิบัติการ การจัดอาหารกลางวันให้นักเรียน การศึกษานอกสถานที่ การร่วมมือกับผู้ปกครอง และการทำงานภาคสนามของนักเรียน
2. การสอนโภชนาการนอกระบบ เป็นการเผยแพร่ความรู้ทางโภชนาการแก่ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียน และสถานศึกษาต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย มีความเชื่อในเรื่องอาหารที่ผิด และมีการกินอาหารที่ไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้ปกครองของเด็กในโรงเรียน การให้ความรู้ทางโภชนาการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้เขาสามารถเลือกกินอาหารได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เลือกอาหารได้เหมาะกับรายได้ เห็นความสำคัญของอาหารต่อสุขภาพ เปลี่ยนแปลงบริโภคนิสัยให้ถูกต้อง เข้าใจถึงความจำเป็นของอาหารสำหรับบุคคลแต่ละวัยในครอบครัว เลือกซื้ออาหารได้อย่างฉลาด และสามารถระวังสิ่งมีพิษที่เจือปนอยู่ในอาหารได้ วิธีการสอนได้แก่ การสอนตัวต่อตัวโดยการเยี่ยมบ้าน การสอนเป็นกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาทางแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่สร้างขึ้น การสาธิต การโฆษณาทางสื่อมวลชน

ดังนั้น กล่าวได้ว่า ปัญหาโภชนาการและทุพโภชนาการมีมากที่สุด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ใกล้เมือง ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาคือความไม่รู้

การที่จะขจัดปัญหาความไม่รู้ได้ก็คือ การใช้วิธีการทางการศึกษานอกระบบ ที่จะได้เสนอต่อไป

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการให้ความรู้เรื่องโภชนาการ

ประเภทของกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีหลายประเภท แต่ประเภทที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพอนามัย โภชนาการ การเลี้ยงเด็ก การวางแผนครอบครัว ประเภทหนึ่งคือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว (Family Improvement Education) (รัตนา พุ่มไพศาล, 2528 : 34-35 ; Coombs, 1971:15) ซึ่งมีความสำคัญยิ่ง ดังนั้นจากปัญหาทุโภชนาการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเฉพาะตอนล่าง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็สามารถที่จะช่วยแก้ไขได้โดยการใช้กระบวนการให้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับหลักโภชนาการที่ถูกต้อง โดยวิธีการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนและถึงแม้ว่าจะมีหลายหน่วยงานเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาก็ดี แต่มีหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษา และความรู้แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนโดยตรง คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนกับโครงการให้ความรู้เรื่องโภชนาการ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กองแผนงานและวิจัย, 2529 : 2-16) มีหลักการและวิธีการจัดการศึกษาเพื่อ เสริมให้ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนซึ่งมีถึงร้อยละ 80 ได้รับบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ ทราบข่าวสารข้อมูลที่ทันต่อเหตุการณ์ รู้จักแสวงหาข้อมูลมาประกอบการคิดและตัดสินใจเพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และรู้จักแสวงหาทางเลือกสิ่งที่ดีงามไปปรับปรุงการเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น การเรียนการสอนจึงมุ่งให้คนคิดเป็น รู้จักตนเอง เข้าใจสภาพสิ่งแวดล้อม และมีความรู้ทางวิชาการที่เกี่ยวกับสภาพปัญหานั้น ๆ การจัดการศึกษาจึงนำปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันมาเป็นเนื้อหาวิชาที่เพื่อแก้ปัญหาที่มีอยู่ และส่งเสริมให้ชาวชนบทได้แนวคิดและประสบการณ์ในการคิดแก้ปัญหาอื่น ๆ ด้วย

การฝึกผู้เรียนให้มีทักษะในการคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดังกล่าวจัดว่าเป็นกระบวนการทางสมองวิธีหนึ่ง และถือได้ว่าเป็นเป้าหมายใหญ่ของการศึกษาปัจจุบัน ดังที่ โครเมอร์

(Bester, 1975 : 19 citing Cromer) กล่าวว่า เป้าหมายใหญ่ของการศึกษา คือ การสอนให้ประชาชนคิดเป็น ซึ่งสอดคล้องกับ ลิปปนต์ เกตุทัต (2521 : 24-28) ที่ว่า นักการศึกษาน่าจะได้เรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้หรือระเบียบวิธีการของศาสตร์ต่าง ๆ ว่าเขา ได้ความรู้มาอย่างไร แล้วนำมาประยุกต์กับหลักการทางการศึกษาของตน เพื่อวางแผนการสอนผู้เรียนต่อไป แทนที่จะให้ท่องจำ หากทำได้ก็จะทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็น วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์เป็น และในที่สุดก็จะทำให้ผู้เรียนได้สำนึกในคุณค่าของศาสตร์ต่าง ๆ กับคุณค่าของการแสวงหาความรู้โดยวิธีต่าง ๆ มิใช่โดยวิธีท่องจำเท่านั้น

โครงการให้ความรู้ขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน ที่ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดทำอยู่ในขณะนี้คือ โครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษารัฐจัดให้เปล่าแก่ประชาชนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 15 ไม่เคยเข้าโรงเรียนหรือเรียน ไม่จบการศึกษากภาคบังคับ ไม่จำกัดเพศ สถานที่เรียนอาจเป็นโรงเรียน วัด หรือบ้านของ นักศึกษาผู้ใหญ่ หน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการจัดคือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในแต่ละ จังหวัด โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนมอบหมายให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดแต่ละ จังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบ วางแผน ประสานงาน ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการ ศึกษานอกระบบโรงเรียนและโครงการต่าง ๆ ในระดับจังหวัด เพื่อให้เข้าถึงประชาชนใน ชนบทมากที่สุด (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2523 : 67-69)

จากการศึกษาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานที่ศูนย์การศึกษานอก โรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กำหนดเนื้อหาในหลักสูตรขั้นมานั้น มีเนื้อหาส่วนหนึ่งที่ เป็นในเรื่องสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะทางด้านอนามัยซึ่งได้กำหนดขึ้นมาจาก สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นโรคขาดสารอาหาร อาหารที่ รับประทานประจำวันไม่ได้สัดส่วนตามหลักโภชนาการ ประชาชนมีร่างกายอ่อนแอ สุขภาพไม่ดี เด็กอ่อนมักจะได้อาหารที่ไม่ถูกส่วนและไม่ถูกสุขลักษณะ ประชาชนส่วนใหญ่ชอบรับประทานอาหาร สุก ๆ ดิบ ๆ เช่น ลาบ ก้อย ปลาร้า ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อหญิงตั้งครรภ์แล้วกินอาหาร ประเภทเนื้อและไขมันจะทำให้คลอดลูกยาก และเชื่อว่าการทำงานหนัก ๆ เช่น ตักน้ำ คำข้าว จะทำให้คลอดลูกง่าย นอกจากนั้นหญิงแม่ลูกอ่อนในชนบทยังให้นมลูกไม่ถูกสุขลักษณะ เช่น ให

ลูกกินนมแม่แต่ไม่ทำความสะอาดหัวนมเสียก่อน ดังนั้นเนื้อหาของหลักสูตรที่กำหนดขึ้นจึงกำหนดเนื้อหาในเรื่องอาหารหลัก 5 หมู่ หลักและวิธีการให้อาหารเด็กอ่อน ข้อเสียของการกินอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ หลักการปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์ หลักและวิธีปฏิบัติในการเลี้ยงเด็กอ่อนด้วยนมแม่ (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2530 : 9-70)

จากเนื้อหาในหลักสูตรของโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่างานการศึกษานอกโรงเรียนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสุขภาพอนามัยของประชาชน ตระหนักในปัญหาสุขภาพโภชนาการที่เกิดขึ้นกับประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสถิติของปัญหานี้มากที่สุด กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงเห็นว่าโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสามารถให้ความรู้แก่ประชาชนและสามารถแก้ปัญหาสุขภาพโภชนาการ ซึ่งเป็นปัญหาต่อคุณภาพของประชากรของประเทศได้

3. การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนนั้นประกอบด้วย

- 3.1 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 3.2 บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
- 3.3 ปัญหาการเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3.1 หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2530 : 1-5) ประกอบด้วย

ก. จุดมุ่งหมาย

เพื่อส่งเสริมให้รู้จักการแก้ปัญหา ให้รู้จักการใช้บริการจากหน่วยงานรัฐและเอกชน ให้รู้หนังสือในชั้นอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นและส่งเสริมการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน

ข. เนื้อหาและหลักเกณฑ์

หลักสูตรนี้มี เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนด้านอาชีพ เศรษฐกิจ อนามัย หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งหลักสูตรกลาง หลักสูตรระดับภูมิภาค และหลักสูตรระดับท้องถิ่น เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งของหลักสูตรคือ ส่วนที่เป็นทักษะภาษาไทยและคณิตศาสตร์ ระยะเวลาในการเรียนนั้นต้องสอนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 1 เรื่อง ๆ ละไม่เกิน 3 ชั่วโมง เวลาเรียนทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า 200 ชั่วโมง ช่วงเวลาสอนไม่ต่ำกว่า 5 เดือน และสอนในช่วงเวลาที่ชาวบ้านว่างจากงานอาชีพ การประเมินผลใช้วิธีการทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน แบบสังเกตและแบบสอบปากเปล่า

ค. แผนการสอน มีส่วนประกอบดังนี้ (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2525 : 16-17)

1. ส่วนที่นำเข้าสู่ปัญหา ส่วนนี้อาจเสนอแนะในรูปของประเด็นคำถามย่อย ๆ บทบาทสมมติ กรณีตัวอย่างหรือการเล่าประสบการณ์
2. ส่วนที่ให้ข้อมูลด้านวิชาการ เป็นการให้ข้อมูลด้านวิชาการเกี่ยวกับสภาพที่เรียนนั้นจะทำได้วิธีใดบ้าง เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การสาธิต ทักษะศึกษา
3. การอภิปรายประเด็น เป็นส่วนเสนอประเด็นคำถามย่อย ๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ อภิปราย ใช้เหตุผลวินิจฉัยโดยใช้ข้อมูล 3 ด้าน คือ ตนเอง วิชาการ และสังคม และตัดสินใจด้วยตนเอง
4. การฝึกทักษะภาษาไทย จะเสนอแนะกิจกรรมหรือขั้นตอนในการฝึกทักษะเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเขียน
5. การฝึกทักษะคณิตศาสตร์ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนได้คิดเลขเป็น
6. กิจกรรมเสนอแนะ ในเรื่องการประเมินผล แหล่งข้อมูลที่จะหาเพิ่มเติม

3.2 บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ (Functional Literacy Instruction)

บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จคือ บทเรียนที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของชุมชนในแต่ละภาค บทเรียนมีลักษณะเป็นแผ่น ๆ ละ 1 เรื่อง ประกอบด้วย คำหลัก เนื้อหา

แบบฝึกหัดให้เติมคำในช่องว่าง บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วนคือ
วิธีการสอน และขั้นตอนการสอน

ก. วิธีการสอน

วิธีการสอนนั้นครูจะเป็นผู้เลือกวิธีการสอนตามสภาพที่เหมาะสมซึ่งมีหลาย
วิธีการตามรูปแบบการอบรมครูสอนการศึกษามหาวิทยาลัยแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน คือ

1. แบบสนทนา 2 คน (Buddy)
2. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion)
3. การสาธิต (Demonstration)
4. การสัมภาษณ์ (Interview)
5. การศึกษานอกสถานที่ (Field Trip)
6. การสอนวิเคราะห์ประเด็น (Modular Instruction)
7. การศึกษากรณี (Case study)
8. การสนทนาเป็นหมู่คณะ (Participate)

ข. ขั้นตอนการสอนการศึกษามหาวิทยาลัยแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

1. การเตรียมการในด้านสถานที่ อุปกรณ์การสอน เนื้อหาความรู้

เพิ่มเติม ฯลฯ

2. การดำเนินการสอน

1. สร้างบรรยากาศ
2. นำเข้าสู่บทเรียน
3. การอภิปรายเนื้อหา
4. การสอนภาษาไทย
5. การสอนคณิตศาสตร์
6. การสรุปโดยครูผู้สรุปข้อดี ข้อเสีย แนวทางแก้ปัญหา และ

วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2525 : 1-43)

นอกจากขั้นตอนการสอนดังกล่าวจากการศึกษาคู่มือครูได้ระบุไว้ว่า ครูผู้สอนจะต้อง
ศึกษาคู่มือครูไว้ล่วงหน้า จะต้องมีความเข้าใจความมุ่งหมายของบทเรียนอย่างถ่องแท้ และ

ดำเนินการตามแนวทางที่ได้ระบุไว้ในคู่มือครูอย่างมากที่สุด (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2525 : คำนำ) ส่วนรายละเอียดหรือลักษณะของคู่มือครูนั้นจะไม่มีขั้นตอนหรือวิธีการที่ครูผู้สอนจะต้องปฏิบัติตามทุกอย่างแต่จัดทำเป็นแผ่นเรียน โดยย่อภาพ คำหลัก และข้อความ เนื้อหาอยู่ในหน้าเดียวกันทางด้านหน้าของแผ่นเรียน ส่วนด้านหลังกล่าวถึงหัวข้อสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ที่มาของแผ่นเรียน เพื่อให้ผู้สอนเข้าใจถึงความสำคัญของแบบเรียน
2. ความมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าแบบเรียนแต่ละแผ่นต้องการให้ผู้เรียน

ประพฤติกฎปฏิบัติอย่างไรบ้าง

3. หัวข้อที่ควรอภิปราย ช่วยให้ผู้สอนตั้งประเด็นการอภิปรายได้ง่ายขึ้น ทำให้ครูสบายใจในหัวข้อที่ควรอภิปราย

ครูผู้สอนไม่จำเป็นต้องดำเนินการตามกำหนดไว้ในคู่มือครูก็ได้ และถ้ามีการอภิปรายที่ตกลงกันไม่ได้ทั้งผู้สอนและนักศึกษาผู้ใหญ่ก็จะช่วยกันสืบหาข้อมูลที่ต้องการโดยคำนึงถึงความมุ่งหมายของแผ่นเรียนที่ใช้เป็นหลักด้วย (วีระชัย มีชอบธรรม, 2520 : 56-68)

โดยสรุปบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จเป็นบทเรียนสำเร็จรูป ซึ่งประกอบด้วยภาพ คำหลัก ใช้วิธีการเรียนการสอนโดยการอภิปรายประเด็นตามที่คู่มือครูได้แนะนำไว้หรืออาจจะเลือกวิธีการสอนตามที่ครูผู้สอนเห็นว่าเหมาะสม แต่จะต้องดำเนินการสอนตามขั้นตอนคือ สร้างบรรยากาศ นำเข้าสู่บทเรียน มีการอภิปรายตามประเด็นที่กำหนด สอนภาษาไทยโดยการอ่านเขียนจากแผ่นเรียน มีการสอนคณิตศาสตร์และสรุปบทเรียน โดยยึดเนื้อหาและความมุ่งหมายของแผ่นเรียนเป็นหลัก

3.3 ปัญหาการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากงานวิจัยของ สมทรง อัสวกุล (2517 : 37-45) ได้วิจัยเรื่อง "ระดับการรู้หนังสือของผู้สำเร็จการศึกษาจากโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ" พบว่า ระดับการรู้หนังสือของผู้เรียนจบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จต่ำกว่านักเรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่ขณะเดียวกันผลการเรียนก็ยังสูงกว่านักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และในปีถัดมา กุหลาบ หวังศิริกุล (2518 : 30-40) ได้วิจัยเรื่อง "ความคงอยู่ของการรู้หนังสือของผู้จบจากโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ" พบว่า ผู้จบการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จมีความคงอยู่ของการรู้หนังสือต่ำกว่าผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

นอกจากนี้ข้อค้นพบของ สมมิตร ศรีนิคม (2520 : บทคัดย่อ) ซึ่งวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จหมวดนามัยและหมวดหน้าที่พลเมือง พบว่าพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์กับเนื้อหาในแบบเรียนมีความสัมพันธ์กันสูง แต่ทั้งพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์และตามเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนต่างทั้งสองหมวด

จากรายงานผลการทดลองหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2525 : 86) เกี่ยวกับวิธีการสอนของครูพบว่า บรรยากาศการเรียนการสอนเป็นการออกคำสั่งให้ทำ การชี้แนะมากกว่าตำรากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดร่วมกันอภิปราย เนื้อหา ทางเลือก และแนวทางแก้ปัญหา ซึ่งส่วนนี้สามารถเห็นถึงความบกพร่องของการฝึกอบรมครูผู้สอนและที่สำคัญคือ ความเคยชิน เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั้นพบว่า ผู้เรียนมาเรียนโดยมุ่งที่การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น สำหรับในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนั้นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังไม่มีเครื่องมือที่จะใช้วัดความสามารถของผู้เรียนว่าสามารถคิดหรือแก้ปัญหาดีกว่าเดิมเพียงใด และจากการประเมินผลการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2527 : 1-6) ในด้านผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนนั้นพบว่า นักเรียนที่จบไปแล้วยังอ่านไม่ค่อยออก และเขียนไม่ค่อยได้ โดยผู้เรียนให้ความเห็นว่าตนเองนั้นมีสติปัญญาไม่ค่อยดี จึงเรียนไม่ค่อยรู้เรื่อง

จากผลการประเมินและการวิจัยดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนคือ พฤติกรรมของนักศึกษา ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามพฤติกรรมที่ตั้งไว้ นักศึกษายังมีเจตคติไม่เปลี่ยนแปลง นักศึกษายังไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าอภิปราย ซึ่งสิ่งนี้ชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของวิธีการเรียนการสอน

ว่าควรจะมีการปรับปรุงหรือ เปลี่ยนแปลงวิธีการสอนให้สอดคล้อง elliott ต่อการอธิบาย และสามารถ เปลี่ยนแปลง เจตคติของนักศึกษาได้

4. แนวความคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษา

จูเลียส ไนเยเยเร (2517 : 15) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้การศึกษาว่าจะ ต้องสอดคล้องกับลักษณะของสังคมที่เราปรารถนา คือ สังคมที่ปราศจากการเอาัดเอาเปรียบ มีความเสมอภาคและนับถือในศักดิ์ศรีของมนุษย์ และหน้าที่ของการศึกษา คือ สอนให้คนคิด มีความสามารถในการใช้เหตุผล พิจารณาว่าสิ่งใดควรรับมาใช้หรือไม่ควร และ ทวี นาคบุตร (2531 : 52-53) ได้ให้แนวคิดที่ว่า หลักของการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหลักของเมตตาธรรม ไว้ใจ ให้เกียรติ แบ่งปัน ธรรมชาติ อับพลันทันที และเป็นไปตามหลักเสรีภาพ และ เสมอภาค การศึกษานอกโรงเรียนเป็นเรื่องที่ต้องช่วยคนที่ถูกเอาัดเอาเปรียบและคนยากจน นอกจากนั้น อุทัย บุญประเสริฐ (2529 : 46) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสังคมนิยมใน บุคคลในการศึกษาว่า ควรจะก้าวไปสู่การเน้นเรื่องความเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพ (Human Resource) การเป็นตัวของตัวเอง (Self - determination) การเป็นคน ที่ยึดหลักเหตุผล (Rational man) เน้นความสามารถในการปรับตัว (Flexibility) และการเป็นคนมีความคิดวิเคราะห์วิพากษ์ (Critical thought) เป็นคนสร้างสรรค์ (Creative)

อุทัย ดุลยเกษม (ในโอวาท สุธอนารักษ์, บรรณาธิการ 2530 : (8)) ได้ให้ แนวคิดที่ว่าถ้าเราประสงค์จะให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญของสังคม และให้สังคมของเรา มีประชาชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ เราจะต้องจัดการศึกษาที่มีลักษณะกระตุ้นให้ประชาชนใน สังคมมีการพัฒนาในความมั่นใจความสามารถในการเรียนรู้ และที่สำคัญคือ มีจิตใจใฝ่รู้ (enquiring mind)

สุนทร สุนันท์ชัย (ในโอวาท สุธอนารักษ์ .บรรณาธิการ 2530 : 22-23) กล่าวว่่า การศึกษาน่าจะมีเป้าหมายพื้นฐานใน 2 ระดับคือ

(ก) ระดับตัวเองและครอบครัว ต้องมุ่งให้คนมีความสามารถทำมาหากินเลี้ยงตัวเอง และครอบครัวให้ได้ ต้องมุ่งให้คนมีศักยภาพ ความสามารถและทักษะ ต้องมุ่งให้คนมีความ เป็นอิสระทางความคิดและปัญญา

(ข) ระดับส่วนรวม ต้องมุ่งให้คนมีจิตสำนึกที่คั่งงาม ช่วยเหลือ เกื้อกูลเพื่อนสมาชิกในสังคม

จากแนวคิดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การศึกษาจะเน้นในเรื่องศักยภาพของบุคคล เน้นในเรื่องของความคิดที่มี เสรีภาพและเสมอภาค และเน้นในเรื่องของจิตใจหรือจิตสำนึก ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ อุนตา นพคุณ ที่ว่าการพัฒนาคนที่ถาวรคือ การพัฒนาจิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึก (อุนตา นพคุณ, บรรยาย)

5. แนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก (Conscientization) ของ เปาโล แฟร์

นักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่ได้รับความสนใจว่ามีทัศนะรุนแรงเชิงปฏิรูปมากที่สุดคือ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) ในระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้ ความนึกคิดและผลงานของนักการศึกษาชาวบราซิลท่านนี้ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการศึกษาและการพัฒนาในหลายประเทศ

5.1 ปรัชญาการศึกษาของเปาโล แฟร์

ปรัชญาของเปาโล แฟร์ จะเริ่มต้นด้วยโลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์ และความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน เปาโล แฟร์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์นั้นอยู่ที่ว่า มนุษย์มีความนึกคิดมี "จิตสำนึก" (consciousness) และการกระทำของมนุษย์จะต้องสัมพันธ์กับจิตสำนึกของเขาเสมอ เพราะว่ามันรู้ตัวว่าตัวมนุษย์นั้นสามารถจะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของคนได้ มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ (subjects) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (objects) ดังนั้นถ้าหากมนุษย์มีจิตสำนึกที่ตีมนุษย์จะเข้าไปมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้แล้วมนุษย์ยังแตกต่างกับสัตว์ในเรื่องที่ว่า มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ได้ ในการสังเคราะห์มโนทัศน์ของกลุ่มนิยมลัทธิมาร์กซ์กับกลุ่มอรรถิภาวะนิยม และคำสั่งสอนทางคริสตศาสนา เปาโล แฟร์ เสนอมโนทัศน์ว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตลอดมา ด้วยวิธีการใคร่ครวญ (reflection) และการลงมือปฏิบัติ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจไม่ใช่เครื่องจักรกล มนุษย์มีสติปัญญา ความนึกคิด และ

มีจิตสำนึก ซึ่งคำว่า "จิตสำนึก" (Consciousness) สำหรับเปาโล แฟร์ หมายถึง กิจกรรมทางสังคม (Social Activity) เปาโล แฟร์ ได้แยกจิตสำนึกของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ ระดับต่ำสุดของจิตสำนึกคือระดับ "จิตสำนึกยังไม่เปลี่ยนแปลง" (Intransitive consciousness) สภาพของประชาชนที่มีจิตสำนึกในระดับต่ำสุดจะมีมากในสังคมของประเทศโลกที่สาม โดยเฉพาะในเขตชนบทที่ประชาชนยังมีสภาพความเป็นอยู่ยากจน ต้องดิ้นรนเพื่อตอบสนองความต้องการในระดับพื้นฐานที่ต่ำสุดยังเชื่อในเรื่องโชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคร้าย ในระดับที่สูงขึ้นไป เปาโล แฟร์ เรียกว่าเป็นระดับ "จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง" (Semi-Intransitivity) ในระดับที่สองนี้จิตสำนึกของประชาชนยังมีเรื่อง ๆ กลาง ๆ ยังไม่เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ จิตสำนึกในระดับที่สามเรียกว่า "การเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา" (Naive - transitivity) ประชาชนซึ่งเคยเจียบสงบอยู่จะเปลี่ยนแปลงเริ่มตระหนัก และเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ประชาชนจะมีจิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical consciousness) ซึ่งการบรรลุถึงขั้นนี้ไม่ได้หมายความการใช้สติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการผสมผสานระหว่างการกระทำและการใคร่ครวญ

ในทัศนะของ เปาโล แฟร์ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรีคือ การกดขี่ (oppression) และสภาพของมนุษย์ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลจากการถูกกดขี่คือ วัฒนธรรมเจียบ (Culture of Silence) . (อันดา นพคุณ, 2527 : 74-79)

วัฒนธรรมเจียบคือ ประเพณีที่ผู้คนไม่แสดงความรู้สึกนึกคิด ไม่ปรึกษาโต้แย้งยอมรับสิ่งที่ผู้อื่นกำหนดให้เสมือนหนึ่ง เป็นประกาศิตของเทพเจ้า ผู้คนที่อยู่ในวัฒนธรรมเจียบนี้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบ้านการเมือง ไม่รู้ว่าใครปกครอง เพื่ออะไร ไม่รู้ว่าการเลือกตั้งคืออะไร และเลือกตั้งเพื่ออะไร ไม่รู้ว่าภาระอันหนักหน่วงที่คนแบกอยู่บนบ่าทั้งสองนั้นอาจปลดทิ้งได้ พวกเขาแสดงความกรณาปราณีจากผู้ปกครองของเขาประดุจข้าวคอกยฝืน โดยมีได้ใช้ความพยายามใด ๆ เพื่อจะเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของเขาเลย (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523 : 69)

ช. เขียวหม่อง (อ้างใน แฟร์, 2517:11, 59-62) ได้กล่าวถึงแนวคิดของเปาโล แฟร์ เกี่ยวกับการศึกษากับการทำลายความเป็นมนุษย์โดย เปาโล แฟร์ ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นนอกหรือในโรงเรียนก็ตามจะพบลักษณะการสอนแบบ

"พรรณนาหรือบอกเล่า" ให้ฟังเสมอ ในระบบการสอนแบบนี้จะประกอบด้วยครูซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เล่า และนักเรียนทำหน้าที่เป็นผู้ฟังอย่างอดทน ซึ่งจะทำให้นักเรียนเป็นผู้ชอบจดจำเนื้อหาต่าง ๆ ที่ครูเล่าให้ฟังโดยอัตโนมัติ และภัยยิ่งกว่านั้นคือ ครูจะกลายเป็นผู้เติมความรู้ให้นักเรียนที่กลายเป็น "ถังขยะ" รองรับความรู้ที่นั่น ยิ่งครูเติมถังขยะได้มากเท่าไร ก็จะเป็นครูที่ดีมากขึ้นเท่านั้น และในทำนองเดียวกันถ้านักเรียนทำหน้าที่เป็นถังขยะที่ดีด้วยการรับขยะทุกอย่างเข้ามาเก็บ ก็ยังเป็นนักเรียนที่ดีมากขึ้นเท่านั้น เขาเรียกระบบการเรียนแบบนี้ว่า "ระบบฝากธนาคาร" ความรู้ของนักเรียนจะมีได้ก็เท่ากับที่ได้จากครูเท่านั้น หน้าที่ของนักเรียนก็คือ เอาความรู้ที่ได้เหล่านี้มาเข้าแฟ้มสมองและเก็บสะสมไว้ ถ้านักเรียนเป็นเพียงเท่านั้น สิ่งที่เขาขาดก็คือ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดการถ่ายทอด เขาจะไม่รู้จักคิดรู้จักถาม นอกจากนั้น เปาโล แฟร์ ยังเปรียบเทียบการศึกษาแบบที่เป็นอยู่ว่าเหมือนยาแอสไพรินธรรมดาสำหรับสังคมที่ป่วยหนักซึ่งไม่ได้ให้การแก้ไขที่แท้จริงแต่อย่างใด การศึกษาที่ทำให้คนอ่านสอนง่าย ย่อมเป็นสิ่งที่ชื่นชมของนักอุตสาหกรรม คนรักรวย และบรรดาคณชั้นสูงทั้งหลาย เพราะการศึกษาเช่นนี้ทำหน้าที่พัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพในการสร้างผลกำไรให้แก่พวกเขาเหล่านั้น มันทำให้ประชาชนรับใช้เครื่องจักรอย่างซื่อสัตย์ ระบบการศึกษาเช่นนี้มีได้คำนึงถึงประชาชนในฐานะที่เป็นคน แต่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุดิบอย่างหนึ่งสำหรับขบวนการผลิต เพื่อหาผลกำไรของนายทุนทั้งหลาย

มนตรี กรรพุมมาลย์ (อ้างใน แฟร์, 2522:11-16) กล่าวถึง แนวคิดพื้นฐานทางการศึกษาของ เปาโล แฟร์ ว่าการศึกษาเป็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อเสรีภาพ เป็นการกระทำเพื่อให้รู้ไม่ใช่จดจำ และต้องไม่ใช่ทฤษฎีวัตถุนิยม ซึ่งจะทำการปฏิบัติทางการศึกษาลดต่ำลงและฝังตัวอยู่กับระบบเดิม เปาโล แฟร์ ได้พยายามคิดค้นวิธีปฏิบัติของกระบวนการการศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งเขาก็สามารถปฏิบัติได้เป็นผลสำเร็จ ดังนั้นแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาของประเทศโลกที่สาม คือ การต่อสู้เพื่อการมีเสียง มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ภาวะเจียมจันกลายเป็นคำพูดที่แท้จริงขึ้นแทนและพัฒนาไปสู่ระดับการสนทนาได้ในที่สุด

สุนทร สุนันท์ชัย (2523 : 58-66) ได้กล่าวถึงแนวคิดทางการศึกษาของ เปาโล แฟร์ ในหนังสือ Pedagogy of the Oppressed (วิชาครูของผู้ถูกกดขี่) ว่า

หลักการศึกษานอง เปาโล แพร์ นั้นไม่ต้องการให้ใครมากำหนดโชคชะตาของชาวบ้านโดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ ผู้คงแก่เรียน นักวางแผน หรือนักปราชญ์ ซึ่งเปรียบเสมือนผู้กดขี่ในการยึดเย็ดความรู้ที่อาจแฝงด้วยค่านิยมของชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง ที่มุ่งจะรักษาสถานะเดิมของสังคมไว้ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคม ในทัศนะของเปาโล แพร์ เห็นว่าการให้การศึกษาเป็นเรื่องของการร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในอันที่จะแสวงหาสัจธรรมให้ปรากฏ ชาวบ้านสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองในรูปของการสนทนา ระหว่างพวกเขาเองและระหว่างพวกเขากับผู้ให้ความรู้ ซึ่งเป็นวิธีการให้การศึกษาที่ชอบด้วยหลักการเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์และเอื้อต่อการปลดปล่อยให้มนุษย์เสรี

ดังนั้นแนวการสอนของ เปาโล แพร์ จึงเป็นการปฏิบัติวัฒนธรรมเจียบให้หายไปโดยใช้วิธีการสนทนา (Dialogue) และสร้างมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ให้แก่ประชาชนโดยตั้งปัญหาให้เขาขบคิดแทนที่จะชักชวนให้เชื่อโดยใช้คำขวัญและคำโฆษณาต่าง ๆ เพื่อให้เขาขบคิดจนเกิดจิตสำนึก การเรียนรู้จึงเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และลงมือปฏิบัติเพื่อขจัดองค์ประกอบของการกดขี่เหล่านั้น (ทองปลิว ชมชื่น, 2528 : 175)

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการสอนของ เปาโล แพร์ หัวใจสำคัญคือ การให้ผู้เรียนมีโอกาสคิด มีการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาจนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด เริ่มมีความตระหนักและเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์เป็นกระบวนการทำให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในระดับที่สามที่เรียกว่า "การเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา" (Naive-transitivity) ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์จึงเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดนี้และมีความหมายดังต่อไปนี้

คำว่า วิพากษ์ หมายถึง พิจารณาตัดสิน วิวิจารณ์ หมายถึง ใคร่ครวญ ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง การพิจารณาตัดสินอย่างใคร่ครวญและแสดงความคิดเห็นแตกต่างกันในกรณีหรือการกระทำอันหนึ่งอันใด (อบ ไชยวสุ, 2522 : 507, 512 ; เปลื้อง ณ นคร, 2522 : 430)

ดังนั้น การคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์เป็นการคิดที่มีลักษณะการมองโลกที่ว่า ความเป็นจริงของโลกมีการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเท็จจริงที่พบแล้วไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่

ตายตัวหรือ เปลี่ยนแปลงได้และเป็นการคิดที่นำเอาไปปฏิบัติจริง ๆ ได้ และการนำไปปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะเสี่ยงคิดและเสี่ยงทำ กล้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่ความคิดของตนเอง (เปลี่ยนเจตคติ) และจะต้องคิดว่าความคิดหรือการกระทำใด ๆ นั้นเป็นเพียงวิธีคิดหรือวิธีปฏิบัติที่อาจใช้ได้ผลเพียงชั่วคราว คือ ต้องรู้จักเปลี่ยนแปลงความคิดและวิธีทำได้ เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม (แฟร์ เปาโล, 2517 : 96-97)

การคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งเป็นขั้นสูงสุดของการสร้างมโนธรรมสำนึกนั้นจะต้องผ่านการเสวนา (Dialogue) ซึ่งการพูดคุยหรือเสวนานั้นเป็นวิธีการสอนของ เปาโล แฟร์ สิ่งที่สำคัญที่สุดในการเสวนาคือ "คำพูด" คำพูดเท่านั้นที่ทำให้การเสวนาดำเนินไปได้ในการเสวนานั้นผู้เสวนาจะต้องมองผู้ร่วมเสวนาในฐานะที่เป็นเท่าเทียมกัน การเสวนาไม่ใช่การทุ่มเถียงกันอย่างชนิดที่เห็นอีกฝ่ายหนึ่งเป็นศัตรู แต่ในการเสวนาจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็น การรู้จักคิด รู้จักถาม เพื่อจะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าเรามองสภาพการณ์ที่กำลังเป็นอยู่อย่างไร

ดังนั้น การวิพากษ์วิจารณ์ คือ พฤติกรรมของการเสวนาซึ่งหมายถึงมีพฤติกรรมแสดงออกด้วยคำพูด กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าคิด กล้าถาม ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อสรุปเพื่อการตัดสินใจหรืออยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไม่ได้ทุกสารทิศด้วยภาษาง่าย ๆ ของนักศึกษาเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523 : 62-64 ; แฟร์ เปาโล, 2517 : 87-104)

6. แนวความคิดของ เปาโล แฟร์ กับการประยุกต์ในวงการศึกษาของไทย

สุนทร สุนันท์ชัย (2523 : 64-66) ได้เสนอทัศนะที่มีต่อแนวคิดของ เปาโล แฟร์ กับการประยุกต์กับการศึกษาของไทยว่า ประเทศไทยรับปรัชญาการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive Education) มาใช้เป็นแนวทางจัดระบบการศึกษาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การศึกษาแบบก้าวหน้าเป็นการปลดปล่อยผู้เรียนจากการเป็นทาสของการกรอกความรู้หรือการเห็นผู้เรียนเป็นคุ่มไผ่ และเป็นเครื่องจักร ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดอย่างมีระบบและมีเหตุผล วิธีการของการศึกษาแบบนี้ก็คือ วิธีแก้ปัญหา (หรือวิธีการวิทยาศาสตร์)

ซึ่งได้กลายเป็นวิธีการหลักที่นักศึกษานิยมส่งเสริมอยู่ตลอดเวลา วิธีนี้จะไม่นับเนื้อหามาก และนำปัญหาสังคมมาให้ผู้เรียน คิดโดยไม่มีจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจหรือการเมืองแต่อย่างใด

ส่วนวิธีการของ เปาโล แฟร์ นั้นแตกต่างกันเพราะวิธีการแก้ปัญหาของเขาเน้นในเรื่องสำนึกในความขัดแย้ง (Contradiction) ซึ่งกระตุ้นให้คนเห็นปัญหาหลักของสังคมคือ ความไม่เท่าเทียมกัน การแจกจ่ายรายได้ที่เหลื่อมล้ำกัน ฯลฯ อย่างไรก็ตามโดยที่ เปาโล แฟร์ มิได้ส่งเสริมให้ใช้วิธีแก้ปัญหาโดยวิธีรุนแรง องค์การศาสนาคริสต์เอง (Office of Education of the World Council of Churches, Geneva) ก็ยังเชิญให้เขาเป็นที่ปรึกษา ฉะนั้น เขาจึงมิใช่ศัตรูของศาสนาหรือคนชั้นสูง

สำหรับวิธีสอนของ เปาโล แฟร์ นั้นเป็นวิธีที่เสรีและไม่มีการชักจูงให้ยอมรับด้วยประการต่าง ๆ ซึ่ง สุนทร สุนันท์ชัย เห็นว่าเป็นวิธีที่ยอมรับได้และสอดคล้องกับวิธีการทางการศึกษาในปัจจุบันนี้ เพราะเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กันในเรื่องทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเท่านั้น หากการศึกษามุ่งหาสัจธรรมอันแท้จริง เราก็ควรส่งเสริมวิธีการใช้ปัญญาในลักษณะนี้ได้

ช. เขียวพุ่มพวง (อ้างในแฟร์, 2517:138-139) ได้กล่าวถึงทัศนะของ เปาโล แฟร์ อีกอย่างหนึ่งว่า ในการเสวนาโดยใช้ภาพสีนั้น เป็นเพียงวิธีการหนึ่ง อีกวิธีหนึ่งที่จะใช้ได้ ก็คือการอภิปรายถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ เพราะธรรมดาชาวบ้านจะอ่านหนังสือพิมพ์และมักจะเชื่อตามคำโฆษณาชวนเชื่อนั้น แต่ถ้ามีการฝึกหัดวิพากษ์วิจารณ์จะช่วยให้ชาวบ้านมีความคิดอ่านที่ตีมากขึ้นจากวิธีที่กล่าวมานั้นสอดคล้องและสามารถที่จะใช้ได้ดีกับสังคมชนบทไทย เพราะการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยวิธีการหนึ่งที่บริการประชาชนอยู่ทุกวันนี้ก็คือ การจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ดังนั้นวิธีชักนำไปประชาชนอ่านหนังสือพิมพ์อย่างใคร่ครวญ รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ จะสามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ประสงค์ของการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านการให้ข่าวสารข้อมูล

มนตรี กรรพุมมาลย์ (อ้างในแฟร์, 2522:6-8) ได้เสนอทัศนะของ นิโคลาส เบนเนต ซึ่งได้มีโอกาสไปสนทนากับ เปาโล แฟร์ ในเรื่องแนวคิดแม่บทที่ช่วยสร้างความโกรธขึ้นนั้นเหมาะสม

กับประเทศลาตินอเมริกามากกว่าประเทศอื่น ๆ ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างกันของไทย ซึ่งอาจใช้แนวคิดแม่บทลักษณะอื่น เช่น ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ และความรักในการทำลายใช้ความทางความคิดมากกว่าความโกรธเพียงอย่างเดียว เพราะตัวความโกรธจะสร้างความขัดแย้งและความเจ็บปวดแก่ผู้ถูกกดขี่มากขึ้น

แนวคิดของ เปาโล แฟร์ จึงมีแนวทางไม่เหมือนแนวคิดในโครงการสอนหนังสือของไทย ซึ่งเราใช้การสนทนาเพื่อให้ผู้เรียน “คิด เป็น” โดยช่วยปรับความคาดหวังของผู้เรียนให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด แม้โครงการรื้อหนังสือของไทยมีลักษณะรูปแบบ กระบวนการ และวิธีดำเนินการคล้ายคลึงกับของ เปาโล แฟร์ แต่จุดประสงค์ของโครงการต่างกัน อย่างไรก็ดีทั้ง 2 ระดับต่างประสบความสำเร็จ เพราะไม่ปฏิบัติต่อผู้เรียนเสมือน “ถัง” ที่ว่างเปล่าซึ่งต้องเติมความรู้ให้เต็ม แต่จะพยายามสร้างความเข้าใจสภาพความเป็นจริงให้มากขึ้น โดยอาศัยการอภิปรายถกเถียงทำให้ได้รับผลสำเร็จในการสร้างการรู้หนังสือและช่วยผู้ยากไร้ปรับปรุงวิถีชีวิตของคนให้มีคุณค่ายิ่งขึ้น การศึกษาจะต้องช่วยประชาชนให้เข้าใจและปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นจริงของคน หากปัญหาการกดขี่และความยากจน เป็นสิ่งที่ต้องการแก้ไข การสร้างมโนธรรมสำนึกก็นับได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการศึกษาที่มีผลในทางปฏิบัติได้เช่นกัน

7. บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก

ในการสร้างบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกนั้น จะต้องศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญ 3

ส่วนคือ

- 7.1 หลักการให้การศึกษาคู่ใหญ่ของ เปาโล แฟร์
- 7.2 กระบวนการศึกษาตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์
- 7.3 วิธีการสอนของ เปาโล แฟร์

7.1 หลักการให้การศึกษาคู่ใหญ่ของ เปาโล แฟร์ เป็นหลักการที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขวัฒนธรรมเงียม ซึ่งประกอบด้วยหลักการดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523: 54-55)

ก. เนื้อหาที่เรียน จะต้องเป็นภาวะอันแท้จริงของสังคม กระบวนการสอนต้องเป็นการสนทนายาระหว่างครูกับผู้เรียน ไม่ใช่การบอกเล่าบรรยายหรือยึดยึดความรู้ให้แก่กัน

เพื่อป้องกันวิธีการเผด็จการทางความคิดเกิดขึ้น

ข. การเสนอเนื้อหา ใช้วิธีการ "เข้ารหัส" (Codification)

หมายถึง การนำสถานการณ์ที่เป็นจริงมาย่อแทนสถานการณ์เดิม เพื่อให้ผู้เรียนสังเกต ถอดความ และแปลความหมาย ส่วนใหญ่รหัสที่ใช้เป็นรูปภาพหรือรูปสเกตช์ ซึ่งได้มาจากสภาพ ที่เป็นจริงจากสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน

ค. ครูมีหน้าที่เสนอปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์นั้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิด วิพากษ์วิจารณ์จนเห็นประจักษ์ในสภาพความเป็นจริงนั้นควบคู่ไปกับรหัสนั้น ๆ

เปาโล แฟร์ ได้สอนอ่านคำต่าง ๆ ไปด้วย การเลือกคำหลักมาใช้นสอนซึ่งเป็นคำที่สามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะ และสามารถจัดลำดับให้เป็นคำอื่นได้ และเป็นคำที่สามารถ สื่อความหมายร่วมกันในหมู่ชนหนึ่ง ๆ ได้ เปาโล แฟร์ ได้เลือกคำหลัก 17 คำ ไว้สำหรับ ใช้นสอนในโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือของเขา ซึ่งสามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะ ได้ครบ ในการอ่านเขียนภาษาโปรตุเกสและสเปน คำเหล่านี้เขาเรียกว่า Generative Word หมายถึง คำที่ "งอกได้" สามารถแตกออกเป็นคำต่าง ๆ ได้อีกหลายคำ บางคนเรียกว่า "คำหลัก" ซึ่งเป็นคำธรรมดา ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ เช่น FAVELA (ย่านสลัม) CHUVA (ฝน) ARADO (ไถ) TERRENO (ที่ดิน) เป็นต้น

7.2 กระบวนการศึกษาตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (2517, 82 - 134)

ประกอบด้วย

ก. การสนทนา (Dialogue) หมายถึง การที่คนมีส่วนสัมพันธ์กันโดยมี โลกเป็นตัวเชื่อม และมีเป้าหมายที่จะเรียนรู้โลก เพื่อให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายในฐานะที่เขา เป็นคน การสนทนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเป็นเครื่องมือพิชิตโลก และปลดปล่อยให้มนุษย์มีเสรี

ข. โครงการและเนื้อหาทางการศึกษา การศึกษาแบบสนทนาประกอบด้วย เนื้อหาวิชาที่จัดระบบอย่างดี และเป็นตัวแทนของสิ่งที่มีการพัฒนาสำหรับผู้เรียนและเป็นสิ่งที่ผู้เรียน ต้องการจะรู้เพิ่มขึ้น การศึกษาจึงเป็นการเรียนร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน โดยมีโลก เป็นตัวเชื่อม เพื่อก่อให้เกิดทัศนคติที่จะนำไปสู่เนื้อหาทางการศึกษาที่แท้จริง เป็นการร่างโครงการ

ด้วยทัศนคติของผู้สอนและผู้เรียนจากสถานการณ์ที่เป็นจริงและเกี่ยวข้องกับโครงการโดยตรง โดยมี เป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดความสำนึกในภาวะความเป็นจริงของเขาโดยผ่านวิธีการสนทนา

ค. กระบวนการศึกษาสำรวจเนื้อหา การสำรวจเนื้อหาสำรวจจากลักษณะ การดำเนินชีวิตทั่วไปซึ่งเป็นการสำรวจความคิดและการกระทำเกี่ยวกับความเป็นจริงของคนหรือ ปฏิบัติการทางสังคมมนุษย์ (Praxis) การสำรวจลักษณะการดำเนินชีวิตทั่วไปมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดห้องที่จะเข้าไปสำรวจ โดยขอความร่วมมือจาก สมาชิกในหมู่บ้านร่วมพบปะอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้เขาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิต ความเป็นอยู่ในหมู่บ้าน เป็นการสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านก่อนแล้วรวบรวมข้อมูลที่สำคัญต่าง ๆ เข้าเป็นสื่อหรืออุปกรณ์ในการสนทนาและนำมาสร้างเนื้อหาวิชาที่สะท้อนความขัดแย้ง

ขั้นที่ 2 เลือกเอาความขัดแย้งมาทำภาพสื่อหรืออุปกรณ์การศึกษา และ จะต้องเป็นภาพที่สะท้อนสถานการณ์ของลักษณะการดำเนินชีวิตที่ได้สำรวจมาเพื่อทำให้เขาสามารถ เข้าใจสถานการณ์นั้น ๆ และรู้สึกคุ้นเคย สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพสื่อกับตัวเขา เองได้ ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ภาพสื่อเหล่านั้นและทำให้เกิดความสำนึกแจ่มชัดขึ้น เกิดการ รับรู้และมีการพัฒนาไป เป็นการรับรู้ใหม่ การเสนอภาพสื่ออาจใช้หลาย ๆ ภาพในเวลาเดียวกัน แต่ต้องเป็นภาพที่สัมพันธ์สอดคล้องกันอารมณ์ และความรู้สึกของเขาโดยตรง และการถกเถียง ของเขาจะนำไปสู่ข้อสรุปได้

ขั้นที่ 3 กลับเข้าหมู่บ้านดำเนินการสนทนาในกลุ่มศึกษาลักษณะการดำเนิน ชีวิตทั่วไปมีการบันทึก เทปการถกเถียงเหล่านี้ไว้ มีการกระตุ้นหรือท้าทายให้เขาพูดและตั้งคำถาม จากภาพสื่อและย้อนถามคำตอบของเขาเองด้วยเพื่อสำรวจความรู้สึกและลักษณะการดำเนินชีวิต ทั่วไป

ขั้นที่ 4 นำสิ่งที่บันทึกเทปไว้มาศึกษา แยกหมวดหมู่ และกำหนดลักษณะ เฉพาะพร้อมทั้งจัดลำดับข้อมูลเพื่อนำมาสร้างโครงการหรือเขียนรายงานหรือเพิ่มเติมลักษณะที่ ไม่ได้คู่อยู่ในการสำรวจ แต่จำเป็นต่อลักษณะการศึกษาแบบสนทนา จากนั้นนำมาสร้างสื่อที่สามารถ สื่อสารได้ดีที่สุด

ขั้นที่ 5 วิธีการนำเสนอภาพสื่ออาจทำได้หลายวิธี เช่น นำภาพผู้ เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน พร้อมผลงานและคำบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อ เสนอแนวคิดของปัญหาชนกับ ประชาชน หรือเสนอในรูปการแสดงละครประกอบลักษณะการดำเนินชีวิต เป็นการทำหน้าที่ คล้ายภาพสื่อ หรือเสนอโดยการอ่านบทความในนิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ หรือคัดข้อความบางคน

มาจากหนังสือแล้วนำมาทำการอภิปราย วิเคราะห์เนื้อหา และให้มีการวิพากษ์วิจารณ์

โดยสรุปเนื้อหาที่ เปาโล แฟร์ สอนเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการขัดแย้งแห่งยุคนั้นคือ การครอบงำ (Domination) หรือการกดขี่ ซึ่งเป็นคัมภีร์ของความยากจน และความไม่เสมอภาคกันของมนุษย์ ดังนั้นวิธีการสอนให้เข้าถึงการครอบงำต้องใช้วิธีการสนทนาเป็นหลัก

7.3 วิธีการสอน มีขั้นตอนดังนี้

ก. ขั้นต้น เรียกว่า Codification หรือการเข้ารหัสเป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอ สถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนและจะต้องเป็นสถานการณ์ที่มีลักษณะขัดแย้ง (Contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปสเกตช์ รูปภาพ สไลด์ประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่าน คำหลัก และอื่น ๆ

ข. ขั้นที่สอง เรียกว่า Decoding หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรกออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่าง ๆ

สำหรับการสรุปบทเรียนของ เปาโล แฟร์ นั้นใช้วิธีการถอดเทปการอภิปราย จากคำสนทนาของผู้เรียนสำหรับ เป็นการสอนอ่าน ซึ่งการสนทนานั้นอยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกสารทิศด้วยภาษาง่าย ๆ ของผู้เรียนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523:62-64)

8. สรุปความคล้ายและความต่างของบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ

ความคล้ายและความต่างของบทเรียนทั้ง 2 แบบนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน (2525 : 9-43) จากเอกสารของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2530 : 1-3) เกี่ยวกับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ของเปาโล แฟร์ จากหนังสือซึ่งแปลโดย จิราภรณ์ ศิริสุพรรณ (อ้างใน แฟร์, 2517 : 82-134) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยสรุปว่าบทเรียนทั้ง 2 แบบ มีความคล้ายและความต่างกัน ดังนี้

บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก	บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
<u>จุดมุ่งหมาย</u> 1. มุ่งให้นักศึกษาเกิดมโนธรรมสำนึก 2. มุ่งให้นักศึกษากล้าคิดกล้าวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้ประสบการณ์เดิม 3. มุ่งให้นักศึกษาเข้าใจถึงความครอบงำ (Main Ideas) 4. มุ่งให้นักศึกษาหันจากการถูกกดขี่ทางความคิด 5. มุ่งให้นักศึกษาอ่านออก เขียนได้	<u>จุดมุ่งหมาย</u> 1. มุ่งให้นักศึกษารู้จักวิถีพิจารณาปัญหาและรู้จักหาข้อมูลเพื่อตัดสินใจ 2. มุ่งให้นักศึกษารู้จักใช้บริการจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน 3. มุ่งให้นักศึกษาอ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น 4. มุ่งส่งเสริมการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน
<u>บทเรียน</u> บทเรียนที่ใช้สอนอ่าน เกิดจากการสนทนาสนทนาระหว่างครูกับนักศึกษาผู้ใหญ่	<u>บทเรียน</u> บทเรียนที่ใช้สอนอ่านเป็นบทเรียนสำเร็จรูปที่เขียนโดยนักวิชาการ เนื้อหาที่เขียนใช้ข้อมูลจากสภาพปัญหาที่พบ
<u>สื่อ</u> 1. ภาพ เป็นภาพที่แสดงถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 2. คำหลัก เป็นคำที่นักศึกษาและครูมีความเข้าใจตรงกัน เป็นคำที่มีความหมายแสดงถึงความขัดแย้ง	<u>สื่อ</u> 1. ภาพ เป็นภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหาของบทเรียน 2. คำหลัก เป็นคำที่มีความหมายสอดคล้องกับเนื้อหาของบทเรียน
<u>วิธีการสอน</u> 1. ใช้วิธีการพูดคุยสนทนาหรืออภิปรายทุกครั้ง ที่เสนอภาพและคำหลักใหม่ 2. การสนทนาหรือการอภิปรายจะเป็นการอภิปรายอิสระ ไม่มีการตั้งประเด็นไว้ล่วงหน้า	<u>วิธีการสอน</u> 1. ใช้วิธีการอภิปรายตามประเด็นที่กำหนดในคู่มือครู โดยแบ่งนักศึกษาเป็นกลุ่มย่อย และให้ตัวแทนออกมารายงานจากนั้นจึงร่วมกันสรุป

บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก	บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
<u>วิธีการสอน (ต่อ)</u> แต่อาจจะตั้งคำถามไว้ล่วงหน้าซึ่งคำถามอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ของการสนทนา <u>การประเมินผล</u> 1. สังเกตจากนักศึกษาทุกคนมีส่วนร่วมในการพูดคุยสนทนา 2. สังเกตจากนักศึกษาเกิดความกระตือรือร้นในการที่จะแสดงความรู้สึกและแสดงความคิดเห็น	<u>วิธีการสอน (ต่อ)</u> 2. การสรุปบทเรียนทุกครั้งจะต้องสรุปข้อดีข้อเสียและแนวทางการปฏิบัติ 3. นอกจากการอภิปรายจะใช้วิธีการสอนอื่น ๆ ก็ได้แล้วแต่ครูจะเลือกวิธีที่เหมาะสมกับบทเรียน <u>การประเมินผล</u> 1. ใช้แบบทดสอบก่อนและหลังเรียนโดยทดสอบในเรื่อง 1. การคิดแก้ปัญหา 2. ความรู้ในแหล่งบริการต่าง ๆ 3. ความรู้ในด้านการอ่าน เขียนและคิดเลข 2. มีการวัดผลระหว่างเรียน โดยอาจใช้แบบทดสอบ แบบสังเกต หรือแบบสอบปากเปล่า

9. การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงเจตคติ และความคงทนของการเรียนรู้

9.1 การเรียนรู้

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นมีสภาพแตกต่างกับการเรียนรู้ของเด็ก เพราะผู้ใหญ่มีธรรมชาติที่แปลกออกไป และมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางธรรมชาติเป็นเรื่องใหญ่ที่จะมองข้ามเสียไม่ได้ เพราะผู้ใหญ่มีภูมิหลัง ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมนอกโรงเรียนที่แตกต่างกัน (ทองคำ ผดุงสุข, 2527 : 75-77) นักจิตวิทยาที่เป็นผู้ริเริ่มให้ความกระจ่างเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่คือ Edward C. Lindeman เขาค้นพบว่า ประสบการณ์เป็นแหล่งที่มา

ของความรู้ที่มีคุณค่าที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ต้องไข่ประสบการณ์และสถานการณ์ในชีวิตของตน เป็นตำรา เพราะการศึกษาคือชีวิต (Knowles, Malcolm S. 1979 : 28)

9.2 เจตคติและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

ก. ความหมาย

"เจตคติ" เป็นคำซึ่งได้กำหนดขึ้นมาใหม่ แต่เดิมใช้คำว่า "ทัศนคติ" ซึ่งเป็นศัพท์บัญญัติทางการศึกษาดตรงกับภาษาอังกฤษว่า Attitude หมายถึง ท่าที ความรู้สึกของคน ซึ่งเป็นอำนาจหรือแรงขึ้นอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่ในจิตใจมนุษย์ และพร้อมที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2499 : 16) นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของเจตคติไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

กู๊ด (Good, 1959 : 48) ได้ให้คำจำกัดความว่า เจตคติ คือ ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ที่จะเป็นการสนับสนุนหรือต่อต้านสถานการณ์บางอย่าง หรือต่อต้านบุคคลหรือสิ่งอื่น ๆ

ฮิลการ์ด (Hilgard, 1962 : 214) กล่าวว่า เจตคติ คือ พฤติกรรมหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นครั้งแรกต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเป็นความคิดหรือความรู้สึกในทางเข้าหาหรือออกห่าง และความคิดหรือความรู้สึกนี้จะเป็ความพร้อมที่จะตอบสนองในครั้งต่อ ๆ ไป โดยมีแนวโน้มที่จะตอบสนองในลักษณะเดิม

ดวงเดือน พันธุมนาวิ (2518 :3) ได้ให้ความหมายของเจตคติ โดยบ่งถึงพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่า เจตคติ คือ ความรู้สึกที่แสดงออกอย่างมั่นคงต่อบุคคลหรือสถานการณ์ใด ๆ ซึ่งอาจเป็นไปในทางที่ดี (Positive) ชัดแย้ง (Negative) หรือ เป็นกลาง (Neutral) ก็ได้ ซึ่งการแสดงออกนี้เป็นผลของการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะที่ดีหรือ เลวของบุคคลหรือสถานการณ์นั้น

นิวคอมบ์ (Newcomb, 1950 : 128) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เจตคติ เป็นความรู้สึก เอนเอียงของจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ซึ่งคนเราได้รับอาจจะมากหรือ

น้อยก็ได้ เจตคติแสดงออกได้ทางพฤติกรรมซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ การแสดงออกในลักษณะที่พึงพอใจ ชอบหรือเห็นด้วย ลักษณะนี้เรียกว่า เจตคติทางบวก (Positive Attitude) อีกลักษณะหนึ่งคือ การแสดงออกในลักษณะที่ไม่พึงพอใจ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย เบื่อหน่าย ซิงซัง ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า เจตคติทางลบ (Negative Attitude)

จากการศึกษาความหมายของเจตคติทั้งของกลุ่มที่ศึกษาทางจิตวิทยาทั้งไทยและต่างประเทศ สรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ท่าทีความรู้สึก ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะแสดงพฤติกรรมบางอย่างเห็นด้วย สนับสนุน พอใจ อันเป็นเชิงบวก หรือในเชิงลบ คือ ไม่ยอม ไม่เห็นด้วย ไม่สนับสนุน และเจตคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถสร้างขึ้นและเปลี่ยนได้

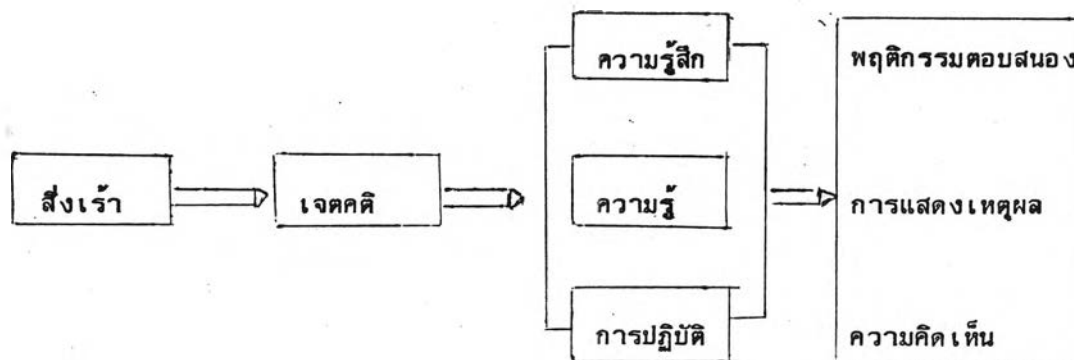
ข. ลักษณะของเจตคติ

ลักษณะเจตคติตามความหมายของนักวิชาการหอสรุปได้ว่า เจตคติควรมีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ (นิตยา สุวรรณชฎ, 2520 : 569-613)

1. เจตคติเป็นสภาวะก่อนการปฏิบัติพฤติกรรม เป็นสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมจริง
2. เจตคติมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีความคงทนถาวรขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้
3. เจตคติเป็นตัวแปรที่จะนำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรูสึกนึกคิด
4. เจตคติเป็นแรงจูงใจในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินและเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งและมีผลต่อการกำหนดทิศทางของพฤติกรรม

ค. สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการ เกิดของการ เปลี่ยนแปลง เจตคติ

แนวคิด เกี่ยวกับการ เกิดและการ เปลี่ยนแปลง เจตคติหอสรุปได้ว่า เจตคติเกิดจากสิ่งเร้าซึ่งมาจากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแล้วแสดงออกด้วยเหตุผล ความคิด เห็นอัน เป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น ดังแผนภูมิ

แผนภูมิแสดงการเกิดเจตคติ

ส่วนการเปลี่ยนแปลงเจตคตินั้น ฟอสเตอร์ เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงเจตคติแล้ว เจตคติเดิมจะยิ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงเจตคติจึงกระทำได้ด้วยการศึกษา การอบรมเลี้ยงดู สภาพแวดล้อมทางสังคมทั้งทางด้านวัฒนธรรมและความก้าวหน้าทางวิชาการ ตลอดจนเครื่องมือมือสารใหม่ ๆ (Foster, Charles R., 1952 : 119; ประดิษฐ์ อุปรนัย, 2518 : 127)

ง. การวัดเจตคติ

การสร้างเครื่องมือวัดเจตคติมีหลายวิธี เช่น แบบการวัดอันดับคุณภาพของ ลีเคอร์ท (Likert) แบบ Semantic Differential ของออสกู๊ด (Osgood) และ แบบสถานการณ์ซึ่งแต่ละแบบจะวัดได้โดยวิธีการดังนี้

1. ใช้แบบทดสอบถาม
2. สังเกต สัมภาษณ์ และบันทึก
3. ใช้สังคมมิติ
4. การใช้สร้างจินตนาการ

เครื่องมือวัดเจตคติที่ใช้กันแพร่หลายเป็นวิธีของลีเคอร์ท (The Likert Technique) มาตรฐานชนิดนี้ประกอบด้วยประโยคต่าง ๆ มากมายโดยใช้แสดงความพึงพอใจและไม่พึงพอใจต่อสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้ตอบเลือกแสดงความรู้สึกของ

ตนเองออกมาตามมาตราส่วนแบบ 5 ลำดับ (Five point scale) และมีการคิดคะแนนตามวิธีการเฉพาะก็จะทราบเจตคติของผู้ตอบได้

ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบเจตคติในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหาทุพโภชนาการ โดยสร้างมาตราวัดเจตคติแบบจัดอันดับคุณภาพ (Summated Ratings) ของลิเคอร์ท (Likert) ซึ่งมีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

1. พิจารณาว่าต้องการวัดเจตคติของใครที่มีต่ออะไรและให้ความหมายของเจตคติและสิ่งที่จะวัดนั้นให้แน่นอน

2. เมื่อตีความหมายของสิ่งที่จะวัดแน่นอนแล้วก็สร้างข้อความในแต่ละข้อของหัวข้อนั้นโดยให้เนื้อหาคลุมเนื้อหาในหัวข้อ เหล่านั้นโดยข้อความนั้นจะมีลักษณะตามความรู้สึกของผู้ตอบ ซึ่งผู้สร้างเครื่องมือเขียนขึ้นเองโดยมีลักษณะดังนี้

2.1 ต้องเป็นข้อความที่เขียนในแง่ความรู้สึก ความเชื่อ หรือความคาดหวังที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ใช่เป็นข้อเท็จจริง (fact)

2.2 ข้อความที่บรรจุลงในมาตราวัดจะต้องประกอบด้วยข้อความที่เป็นทั้งด้านบวก (Positive) และด้านลบ (Negative) คละกัน

2.3 แต่ละข้อความนั้นจะต้องสั้นเข้าใจง่าย ชัดเจน ไม่กำกวม

3. เมื่อได้ข้อความเพียงพอแล้วก็บรรจุลงในมาตราวัด โดยมีข้อเลือก 5 ข้อดังนี้ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

4. กำหนดน้ำหนักในการตอบข้อเลือกต่าง ๆ ของแต่ละข้อความ ซึ่งในการกำหนดน้ำหนักว่าข้อเลือกใดควรจะให้น้ำหนักเท่าใดนั้น มีวิธีการอยู่ 3 วิธี แต่ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ วิธี Arbitrary Weighting Method ซึ่งกำหนดให้แต่ละข้อเลือกมีน้ำหนัก 5 4 3 2 1 และ 1 2 3 4 5 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของข้อความว่าจะเป็นส่วนบวก (Positive) หรือด้านลบ (Negative)

9.3 ความคงทนของการเรียนรู้

การเรียนรู้คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองผลของประสบการณ์ให้สำเร็จ (อบรม สันภิบาล และคณะ, 2523 : 37)

การจำ คือ การที่ร่างกายสามารถที่จะแสดงพฤติกรรมที่เคยเรียนมาแล้วหลังจากได้ทอดทิ้งไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่งโดยที่ไม่ได้กระทำหรือแสดงอาการอย่างนั้นออกมาเลยในช่วงเวลาที่ทิ้งไป (เดโช สนวนานนท์, 2519 : 209)

การเรียนและการจำมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ ในการศึกษาเรื่อง การเรียนเพื่อให้ผู้เรียนกระทำอะไรสักอย่างแล้วคอยดูว่าผลการกระทำนั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมก็คือ การเรียนและในการประเมินผลว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหรือไม่ หรือเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด ถ้าประเมินทันทีที่ผู้เรียนเสร็จผลที่ได้ก็เป็นผลของการเรียน ถ้าปล่อยให้ผ่านไปหลาย ๆ วันแล้วค่อยประเมินผลการเปลี่ยนแปลงที่ได้จะเป็นผลการเรียนและความจำ

ความจำในระยะยาวเป็นความจำที่คงทนโดยเราไม่รู้สึกในสิ่งที่จำได้อยู่ในระยะยาว แต่เมื่อต้องการใช้หรือมีสิ่งหนึ่งใดมาสะกิดใจก็สามารถจะรื้อฟื้นขึ้นมาได้ ซึ่งความคงทนในการจำก็คือความจำในระยะยาวนั่นเอง เป็นการคงไว้ซึ่งประสบการณ์หรือความรู้ในช่วงเวลาหนึ่งหลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525 : 125)

ก. ชนิดของการจำ

ผลการเรียนรู้ที่วัดได้ภายหลังการเรียนไปในระยะเวลาหนึ่งนั้น เป็นความคงทนของการจำและผลการเรียน การจำนั้นแบ่งชนิดของการจำออกเป็น 4 ชนิดดังนี้ (วารินทร์ สายโอบเอื้อ, 2522 : 135-136)

1. การระลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ที่คล้ายคลึงกันทำให้ระลึกถึงเหตุการณ์ (Reintegration) เมื่อมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ที่คล้ายคลึงกันทำให้ระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตได้
2. การจำได้ (Recognition) หมายถึง การจำสิ่งที่เราพบในอดีตได้เมื่อเราได้พบอีก
3. การระลึกได้ (Recall) เป็นการสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ และจำเหตุการณ์ที่สร้างขึ้นได้
4. การเรียนซ้ำ (Relearning) คือ ความพยายามทำซ้ำ ๆ อ่านซ้ำ ๆ ก่อให้สิ่งที่ต้องการจำนั้นติดอยู่ในความทรงจำ

การจำ เป็นสิ่งสำคัญถึงเรียนแล้วจำไม่ได้ก็เท่ากับไม่ได้เรียน และการจำจะเกิดได้ต้องมีการเรียนรู้ เมื่อเรียนรู้แล้วก็จำได้บ้างลืมไปบ้าง การที่จะจำสิ่งที่เรียนได้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ

ข. องค์ประกอบของการจำ

องค์ประกอบของการจำได้ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ (Gagne, 1970 : 70-71)

1. ขั้นสร้างความเข้าใจ (Apprehention) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า

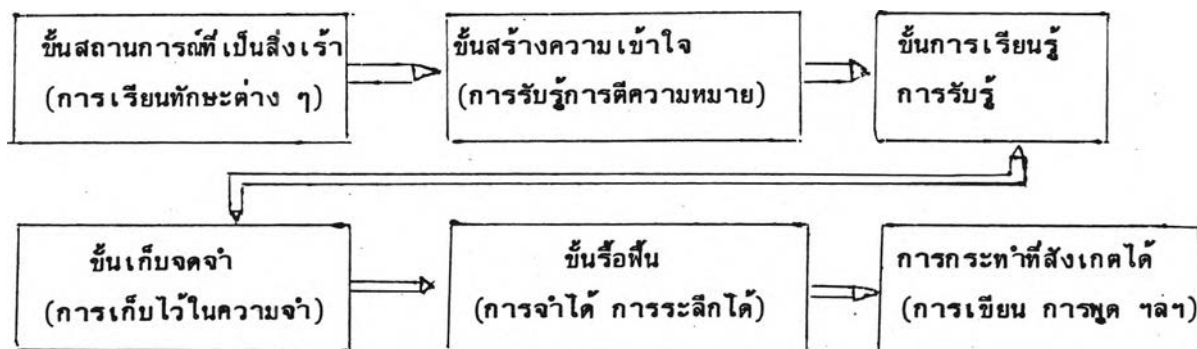
2. ขั้นเรียนรู้ (Acquisition) ในขั้นนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดเป็นความสามารถอย่างใหม่

3. ขั้นเก็บไว้ในความจำ (Storage) คือการนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปเก็บไว้ในส่วนของความจำเป็นช่วงเวลาหนึ่ง

4. ขั้นการรื้อฟื้น (Retrieval) คือการเอาสิ่งที่เรียนไปแล้วและเก็บเอาไว้นั้นออกมาในลักษณะของการกระทำที่สังเกตได้

ขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวจะเกิดใกล้เคียงกัน ขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 เป็นสภาพการเรียนรู้ ส่วนขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 เป็นขั้นของการจำ ขั้นตอนต่าง ๆ แสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงลำดับของกระบวนการในการเรียนรู้

ค. ประเภทของการจำ ประเภทของความจำมี 2 ประเภทคือ ความจำระยะสั้นและความจำระยะยาว ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้ (เสาวนีย์ คุณาวัดนาภูมิ, 2517 : 14)

1. ความจำระยะสั้น เป็นความจำชั่วคราว
2. สิ่งที่จำไว้ในระยะเวลาสั้นต้องได้รับการทบทวนตลอดเวลา มิฉะนั้นความจำนั้นจะสลายตัวไปอย่างรวดเร็ว
3. จำนวนสิ่งของที่รับการทบทวนครั้งหนึ่ง ๆ ในความจำระยะสั้น ๆ ข้อจำกัดคือ จะทบทวนได้เพียง 5-9 สิ่งในขณะเดียวกันเท่านั้น
4. สิ่งใดก็ตามถ้าอยู่ในความจำระยะสั้นยิ่งนานเท่าใดก็จะมีโอกาสอยู่ในความจำระยะยาวมากเท่านั้น
5. การฝังตัวในความจำระยะยาว เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มียู่ในความจำระยะยาวกับสิ่งที่ต้องการจำ

ทั้งความจำระยะสั้นและระยะยาวเกิดหลังจากการรับรู้หรือการเรียนรู้เราใช้ความจำระยะสั้นสำหรับความจำเพียงชั่วคราวส่วนความจำระยะยาว เป็นความจำที่คงทนกว่าความจำระยะสั้น เราจะไม่รู้สึกในสิ่งที่จำอยู่ในความจำระยะยาว แต่เมื่อต้องการใช้หรือมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาสะกิดใจก็สามารถจะรื้อฟื้นขึ้นได้ ความจำระยะยาวก็คือ ความคงทนในการจำนั่นเอง (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525 : 126)

ความคงทนในการจำจึงหมายถึง การคงไว้ซึ่งประสบการณ์หรือความรู้ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหลังจากเกิดการเรียนรู้แล้ว

ง. สถานการณ์ที่จะเกิดการจำ

สถานการณ์ที่จะช่วยความจำนั้น เป็นวิธีการที่จะช่วยให้เกิดความจำระยะยาวได้ดี แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ (ชัยพร วิชชาวุธ, 2525 : 126)

1. จัดบทเรียนให้มีความหมาย
2. จัดสถานการณ์ช่วยต่อการเรียนรู้

การจัดบทเรียนให้มีความหมายอาจทำได้โดยการใช้สื่อที่จัดอย่างเป็นระบบ
ล่วงหน้าอย่าง เป็นลำดับและหมวดหมู่

ส่วนการจัดสถานการณ์ช่วยต่อการเรียนรู้ทำได้โดย การนึกถึงสิ่งที่เรียนขณะที่
ฝึกฝนอยู่ การศึกษาเพิ่มเติม การทบทวนบทเรียน การจำอย่างมีหลักเกณฑ์การท่องจำและ
การใช้จินตนาการ

ดังนั้นการคงไว้ซึ่งประสบการณ์หรือความรู้ในช่วงเวลาหนึ่งหลังจากเกิดการ
เรียนรู้แล้วก็คือ จัดบทเรียนให้มีความหมายและจัดสถานการณ์ช่วยการเรียนรู้

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกนั้นมีอยู่เพียง 1 ฉบับ
แต่ก็มีงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบการสอนวิธีต่าง ๆ ซึ่งมีหลายรูปแบบตาม
ความเหมาะสมกับระดับการศึกษา และลักษณะของผู้เรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะทำให้เกิดพัฒนาการ
ทางการเรียนการสอนมากขึ้น ดังผลการวิจัยการเปรียบเทียบต่อไปนี้

จากงานวิจัยเชิงทดลองโดย วชิราภรณ์ อมฤตนันท์ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำ
การวิจัยการเปรียบเทียบผลการสอนเรื่อง "โภชนาการและอนามัยของอาหาร" โดยใช้บทเรียน
แบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบปลายเปิด ซึ่งใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน
ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง

การดำเนินการทดลอง ใช้รูปแบบการทดลองแบบ 2 กลุ่มวัดผลก่อนและหลังการ
ทดลอง (The Pretest-Posttest Control Group Design) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ
นักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานประเภทชั้นเรียน โดยเลือกโรงเรียนแบบเจาะจง 2
แห่งคือ โรงเรียนผู้ใหญ่บ้านหนองคาจอน และโรงเรียนผู้ใหญ่ศาลาการเปรียญวัดบุ้ง อําเภอ
ปากท่อ และอําเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมและผู้เรียน
แต่ละกลุ่มด้วยการจับสลากให้ได้กลุ่มละ 30 คน ในการทดลองได้ให้ผู้เรียนทดสอบความรู้

ก่อนการสอน 1 อาทิคย์ก่อนทดลองสอน โดยผู้วิจัยทำการสอนกลุ่มทดลองด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก และครูอาสาสมัครทำการสอนกลุ่มควบคุมด้วยบทเรียนแบบปลายเปิดและทำการทดสอบความรู้หลังการสอนทั้ง 2 กลุ่ม และประเมินผลประสิทธิภาพของบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกของกลุ่มทดลอง

ผลการทดลองพบว่า การทดสอบก่อน-หลัง (Pretest-Posttest) ของกลุ่มทดลองปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เรื่องโภชนาการและอนามัยของอาหารสูงขึ้นกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($P < .001$) แสดงว่าบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เรื่องนี้มีประสิทธิภาพในการเรียนการสอน และเมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้เรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนโดยใช้บทเรียนแบบปลายเปิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($p < .01$) ซึ่งแสดงว่าการใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เรื่อง โภชนาการและอนามัยของอาหารให้ผลสูงกว่าการใช้บทเรียนแบบปลายเปิดซึ่งใช้กันอยู่ขณะนี้

ส่วนผลการประเมินประสิทธิภาพของบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เกี่ยวกับลักษณะ เนื้อหา ความเหมาะสมของภาพประกอบ กิจกรรมการเรียนการสอน และคำหลักและการสอนอ่านอยู่ในเกณฑ์สูงมากและปานกลางตามลำดับ

บุญมาก ธนคุณย์ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาอนุรักษษ์ป่าไม้ โดยการสอนแบบใช้สไลด์ประกอบเสียงกับการสอนปกติ สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 4 โรงเรียนผู้ใหญ่ศรีราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ให้กลุ่มทดลองเรียนด้วยสไลด์ประกอบเสียงและกลุ่มควบคุมเรียนด้วยวิธีปกติด้วยวิธีทดสอบก่อน-หลังกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. นักศึกษาที่เรียนด้วยสไลด์ประกอบเสียงมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีความคงทนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักศึกษาที่เรียนด้วยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. นักศึกษาที่เรียนด้วยสไลด์ประกอบเสียงมีเจตคติต่อการอนุรักษ์ป่าไม้แตกต่างกับ นักศึกษาที่เรียนด้วยวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักศึกษาที่เรียนด้วยสไลด์ประกอบเสียงมีความคงทนของเจตคติต่อการอนุรักษ์ ป่าไม้เปลี่ยนแปลงน้อยกว่านักศึกษาที่เรียนด้วยวิธีปกติ

4. ความเห็นของครูต่อคุณภาพของสไลด์ประกอบเสียงในด้านลักษณะ ภาพ ภาษา ที่ใช้ เวลาและเนื้อหา มีความเหมาะสมมากและพอใช้

เนิสค์ (Noeske, 1975 : 4273-4274 A) ได้ศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติของ นักเรียนที่เรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาด้วยวิธีสอนที่ต่างกันโดยศึกษากับนักเรียนเกรด 5 แบ่งออกเป็นกลุ่ม กลุ่มหนึ่งเรียนโดยการพาไปศึกษานอกสถานที่ ปฏิบัติในสถานการณ์จริงได้รับประสบการณ์ ตรง อีกกลุ่มหนึ่งเรียนจากสถานการณ์จำลอง หลังจากเรียนแล้วได้ทดสอบทัศนคติของนักเรียน ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเขตเมืองพบว่า การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ เป็นวิธีสอนที่ทำให้นักเรียนมี ทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมมากกว่าวิธีอื่น นักเรียนได้ปะทะกับสิ่งแวดล้อม เกิดมองเห็นความจำเป็น ที่ต้องปรับปรุงสภาวะแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิตในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น

เวสต์คอตท์ (Westcott, 1975 : 807-808 A) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษาโดยใช้วิธี 2 วิธีคือ สหสัมพันธ์วิทยาการและการสอนที่แยกสอนเป็นรายวิชา ต่างหากโดยทดลองสอนกับนักเรียน เมื่อทดลองสอนแล้วได้ทดสอบความรู้ของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยวิธีสหสัมพันธ์วิทยาการมีความคิด เห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดีกว่านักเรียน ที่เรียนโดยสอนเป็นวิชาแยกต่างหาก

11. กรอบความคิดในการวิจัย

ปัญหาภาวะโภชนาการและทุพโภชนาการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นปัญหาที่รุนแรง ที่สุดของทุก ๆ ภาคในประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีมีสถิติภาวะโภชนาการ ของเด็กไทยอายุ 0-5 ปี ว่ามีการขาดสารอาหารอยู่ในระดับ 1 ถึงร้อยละ 22.95 ระดับ 2 ร้อยละ 2.86 และระดับ 3 ร้อยละ 0.04 (กองโภชนาการ กรมอนามัย, 2531 : สถิติ) นอกจากนี้ยังพบว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นโรคพยาธิใบไม้ในตับ

ถึงร้อยละ 40 (สมบุรณ์ วรพงษ์ และคณะ, 2532 : 3) ปัญหาเหล่านี้บอกให้รู้ว่าประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังขาดความรู้เกี่ยวกับเรื่องโภชนาการ และยังมีเจตคติ การปฏิบัติตนทางด้านอาหารบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้อง อันเกิดจากความไม่รู้และปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม (วนิดา สิทธิธรรม, 2527 : 47-63) ดังนั้นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นวิธีการที่สำคัญยิ่งที่จะสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ลงได้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้จัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานขึ้น และใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จกับนักศึกษาผู้ใหญ่ แต่ผลจากการประเมินและการวิจัยพบว่า บรรยากาศในการเรียนการสอนนั้นเป็นการออกคำสั่งให้ทำมากกว่าการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2525 : 86) นอกจากนี้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จในหมวดอนามัย พบว่าพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์และตามเนื้อหา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอยู่ในระดับต่ำ (สมมิตร ศรีนิคม, 2520 : บทคัดย่อ) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จยังไม่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการอภิปราย ไม่เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กับสภาพปัญหาในท้องถิ่น ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ดังนั้นจึงยากที่จะเกิดความตระหนักในปัญหา และยังขาดจิตสำนึกในการที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยจึงคิดว่าบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ ซึ่งเป็นบทเรียนที่เน้นในเรื่องของการให้ผู้เรียนเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ เกิดมโนธรรมสำนึกหรือเกิดจิตสำนึกที่จะสามารถช่วยกันแก้ไขปัญหาดัง ๆ ได้ ควรจะได้นำมาทดลองใช้โดยเปรียบเทียบกับบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหาทุพโภชนาการ ถึงแม้ว่าจะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องนี้อยู่แล้วแต่ก็เป็นงานวิจัยฉบับเดียวโดยทดลองใช้ในภาคกลาง และเป็นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านความรู้เพียงอย่างเดียว ดังนั้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเรียนการสอนวิจัยในเรื่องนี้ จึงควรนำไปทดลองใช้ในภาคอื่น ๆ ซึ่งมีความเชื่อ เจตคติ และความรุนแรงของปัญหาที่แตกต่างกัน สำหรับการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการวิจัยนั้นนอกจากวัดด้านความรู้แล้วยังวัดเจตคติ วัดความคงทนของความรู้ วัดการเปลี่ยนแปลงของเจตคติ และเปรียบเทียบพฤติกรรมกาววิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกด้วย